

УДК 316.6-053.9

DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2018/3-1/3>О. Пionтківська, асист.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ
ORCID iD 0000-0003-4925-2834

РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЧИННИКІВ СУСПІЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

Проаналізовано основні підходи до трактування соціальної та суспільної активності людей похилого віку. Висвітлено основні результати емпіричного дослідження чинників суспільної активності людей похилого віку, визначено соціально-психологічні чинники підвищення та зниження такої активності. Розкрито психологічний зміст позицій людей похилого віку щодо суспільної активності. Окреслено шляхи подальшого використання отриманих результатів.

Ключові слова: соціальна активність, суспільна активність, люди похилого віку, чинники активності.

Постановка проблеми. Сьогоднішня демографічна ситуація в нашій країні та світі набуває тенденції до збільшення кількості людей похилого віку й характеризується тим, що з досягненням похилого віку та виходом на пенсію переважно знижується рівень життя представників цієї соціальної групи, постає потреба в медичних і економічних послугах, соціально-психологічній підтримці.

На сьогодні в Україні найбільш розповсюдженими формами роботи з людьми похилого віку є ті, що направлені на соціально-побутову допомогу, соціальні працівники в такому випадку виступають помічниками й виконують функції догляду, але ніяк не сприяють саморозвитку людей похилого віку. Світова практика соціальної роботи свідчить, що в сучасних умовах найбільш ефективними напрямками роботи з даною категорією людей є ті, що спрямовані на самоактивізацію людей похилого віку та зростання їхнього адаптивного потенціалу. Вітчизняні й зарубіжні дослідники зазначають, що люди похилого віку потенційно соціально активні. На думку багатьох учених і практиків, саме від соціальної активності людей похилого віку залежить якість їхнього життя та рівень адаптації до вікових змін [1].

На нашу думку, існує нагальна потреба в соціально-психологічній підтримці суспільної активності людей похилого віку. Отже, необхідно, щоб соціальна робота в даному напрямі розвивалася й удосконалювалася, її форми й методи урізноманітнювалися та охоплювали б усі сфери життєдіяльності людей похилого віку, що дало б змогу підвищити суспільну активність цієї вікової групи. Дослідження чинників суспільної активності людей похилого віку, на нашу думку, може сприяти розв'язанню цього питання.

Мета і завдання дослідження. Метою нашого дослідження є визначення структури соціально-психологічної підтримки суспільної активності людей похилого віку та розробка програми підтримки на її основі. Одним із основних завдань дослідження є визначення соціально-психологічних чинників підвищення суспільної активності людей похилого віку.

Стан дослідження. Щодо проблеми суспільної активності особистості у психології напрацьований чималий доробок стосовно природи та сутності феномена соціальної активності, її структури й загальних закономірностей розвитку (К. О. Абульханова-Славська, Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв, А. Маслоу, А. В. Мудрик, Т. Н. Мальковська, А. В. Петровський, С. Л. Рубінштейн) [2]. У дослідженнях переважно йдеться про аспекти соціальної активності, які розкрито в контексті процесу соціалізації особистості (С. Л. Грабовська) [3], форми її виявлення в молоді (Є. М. Мануйлов, М. В. Уйсімбаєва, С. М. Чолій) [4], творчої активності людей похилого віку (Л. І. Анциферова, Л. А. Гончарова) [5], соціальної адаптації (Н. Ф. Демет'єва) [6] тощо. Водночас суспільна

активність людей похилого віку та її чинники досліджені недостатньо.

Виклад основних положень. Аналізуючи різноманітні підходи до вивчення соціальної активності, можна сказати, що на сьогодні немає однозначного, чіткого визначення даного поняття. Науковці розглядають соціальну активність як соціальну якість особистості [7], системну соціальну якість [8], форму людської діяльності [9], постійну характеристику особистості, яка реалізується в соціальній поведінці та соціальній діяльності тощо. Ми розглядаємо суспільну активність як одну з базових форм загальної соціальної активності людини. Суспільна активність трактується нами як добровільна участь особи в соціальних діяльностях та ініціативах, що виходять за межі професійних або родинних обов'язків, спрямована на підтримання суспільних цінностей. Суспільна активність існує як здатність особистості до цілеспрямованої взаємодії з різними соціальними суб'єктами та виявляється в діяльності, спрямованій на перетворення наявних структур і відносин відповідно до усвідомлюваних соціальних потреб та інтересів особи; здійснюється переважно у створюваних соціально-орієнтованих групах.

Аналіз літературних джерел і реальної соціальної практики свідчить про реалізацію таких видів суспільної активності людей похилого віку: участь у діяльності місцевої громади, клубів за інтересами; волонтерська діяльність; навчання в "університетах третього віку", на різних курсах; опанування нових навичок, умінь; членство в громадських, політичних, благодійних організаціях; організація та участь у соціальних проектах тощо.

Саме соціальна активність людей похилого віку, їхня "суспільна самодіяльність" може багато в чому розв'язати їхні проблеми та частково забезпечити умови для активного способу життя, морально-психологічної підтримки й уникнення дестабілізуючих чинників життя. Однак для підтримки й розвитку такої активності серед людей похилого віку необхідно визначити, що саме впливає на рівень їхньої суспільної активності, що допомагає зберегти її після досягнення пенсійного віку, які чинники на це впливають, які умови необхідні для підтримки соціальної активності людей похилого віку. На ці та деякі інші запитання ми намагаємось дати відповідь завдяки нашому дослідженню.

Емпіричне дослідження проходило у два етапи. На першому – проведено теоретичне дослідження, на основі якого було розроблено емпіричну модель соціально-психологічної підтримки суспільної активності людей похилого віку. На другому етапі був проведений збір емпіричних даних. Інструментами дослідження були спостереження, анкетування, тестування та методики: САН, експрес-діагностика рівня самооцінки (С. В. Ковальов), діагностика спрямованості особистості "альтруїзм-егоїзм" (М. П. Фетіскін, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов) [10], шкала соціальної підтримки (бага-

товимірна шкала сприймання соціальної підтримки – MSPSS; Д. Зімет; в адаптації В. М. Ялтонського, Н. О. Сироти), "Ціннісні орієнтації" (М. Рокіч), методика визначення життєвих цінностей особистості / Must-тест (П. М. Іванов, Є. Ф. Колобова).

У дослідженні взяли участь 120 осіб похилого віку, віком від 57 до 75 років. Вибірку становили 60 % жінок та 40 % чоловіків, з них 60 осіб – суспільно активні (38 жінок і 22 чоловіки), які є членами благодійних і громадських організацій, беруть активну участь у роботі клубів і гуртків за інтересами, і 60 осіб (34 жінки та 26 чоловіків) – суспільно неактивні, які є споживачами послуг соціальної служби та/або територіального центру, не є членами ініціативних, соціально-орієнтованих груп. Усі особи є непрацюючими.

Установлено, що люди похилого віку можуть займати принципово різні позиції щодо суспільної активності, а саме: а) споживача соціальних впливів і послуг (суспільно неактивні); б) активного суб'єкта соціальної дії (суспільно активні).

Суспільно активні люди похилого віку мають високий рівень самопочуття, активності та настрою, високий/середній рівень самооцінки, альтруїстичну спрямованість. У людей похилого віку, які є суспільно неактивними, показники за всіма шкалами реєструються на низькому рівні. Також вони загалом демонструють егоїстичну спрямованість.

Позитивна динаміка активності людей похилого віку корелює з такими психологічними характеристиками, як поліпшення самопочуття та настрою, зростання самостійності та незалежності, особистісна значущість, ствердження впевненості у власних силах, зростання потреби в продуктивності життя, значущості чуйності та турботливості.

Зниження суспільної активності людей похилого віку пов'язане з дефіцитарністю та зниженням готовності брати відповідальність на себе, зростанням значущості самопочуття внаслідок соматизації тривоги, виражених потреб у підтримці оточуючими, стимуляції позитивного настрою тощо.

Для визначення залежності та виявлення найбільш значимих чинників, що впливають на суспільну активність людей похилого віку, нами був використаний лінійний регресійний аналіз. Для проведення лінійного регресійного аналізу ми обрали за залежну змінну показник "активність" за методикою САН, а за незалежні змінні – усі інші показники за обраними нами методиками.

За допомогою пакету SPSS отримано результати лінійного регресійного аналізу. Згідно з методом Forward виявлено, що не всі незалежні змінні були проаналізовані.

У результаті аналізу виділено п'ять моделей, однак найкраще прогнозує саме остання (п'ята модель), адже показник КМК, що аналізує точність передбачення даної моделі, R Square та скоректований R Square = 0,404. Отже, вірогідність прогнозу регресійного аналізу активності становить 40 %, а коефіцієнт кореляції залишків (Durbin-Watson) = 2,154.

Завдяки регресійному аналізу були виявлені найбільш значущі (за показником Бета) детермінанти активності людей похилого віку, а саме самопочуття (0,373), підтримка з боку значимих осіб, толерантність і терпимість до поглядів інших (0,268), особистісне зростання (0,247). Рівняння лінійної регресії має такий вигляд:

Активність = 3,045 + 0,376 (самопочуття) + 2,822 (підтримка з боку значимих осіб) + 0,402 (терпимість і толерантність) + 1,322 (особистісне зростання) + e (запілок між значеннями передбачення моделі).

Також для проведення лінійного регресійного аналізу ми обрали ще одну залежну змінну – цінність "Активне діяльнісне життя", а за незалежні змінні – усі інші змінні з обраних методик. У результаті аналізу методом Forward було здійснено розрахунок за дев'ятьма моделями. Найкраще із зазначених моделей прогнозує дев'ята модель (показники R Square та скоректований R Square становлять 67 та 61 %). Коефіцієнт кореляції залишків (Durbin-Watson) = 2,060.

На активне діяльне життя впливають: високі запити (0,495); відповідальність (почуття обов'язку, уміння тримати слово) (0,489); наявність хороших і вірних друзів (-0,489); здоров'я (фізичне і психічне) (-0,424); матеріально забезпечене життя (-0,405); широта поглядів (уміння розуміти чужі погляди, поважати інші смаки, звичаї, звички) (0,317); непримирненість до недоліків у собі та інших (0,271); розвиток (-0,269); підтримка значущих інших (0,202).

Таким чином, активне діяльне життя = 16,608 + (-0,333) (наявність хороших і вірних друзів) + 0,372 (відповідальність: почуття обов'язку, уміння тримати слово) + 0,171 (високі запити) + -0,155 (розвиток) + -1,160 (здоров'я фізичне і психічне) + -0,313 (матеріально забезпечене життя) + 0,53 (широта поглядів: уміння розуміти чужі погляди, поважати інші смаки, звичаї, звички) + 0,112 (непримирненість до недоліків у собі та інших) + 0,587 (підтримка значущих інших).

З метою визначення психологічної структури детермінантів активності в людей похилого віку було проведено факторний аналіз методом головних компонентів з Варімакс обернення осей.

У результаті факторного аналізу визначено вісім факторів, які розкривають зміст чинників суспільної активності активних і неактивних людей похилого віку.

У групі суспільно активних людей похилого віку перший фактор – творчо-толерантний (описує 20 % дисперсії) – становлять цінності толерантності (0,710), широкого кругозору (0,708), пізнання (0,549), творчості (0,539), розвитку (0,491), ефективності у справах (0,462), знецінення матеріального забезпечення (-0,714) та щасливого сімейного життя (-0,557). Представникам цього типу притаманна свобода, незалежність і неупередженість у поглядах і судженнях, вони зацікавлені в саморозвитку, мають широке коло інтересів, схильні до творчості в різних видах діяльності.

Другий фактор – егоцентрично-здоровий (описує 16 % дисперсії) – становлять цінності: свобода (0,619), незалежність (0,609), здоров'я (0,605), вихованість (0,431), знецінення щастя інших (-0,604) і терпимість до недоліків у собі та інших (-0,676). Особи цього типу вільнодумні та ліберальні, приділяють достатньо уваги піклуванню про своє здоров'я та звички, здебільшого зосереджені на власних справах і комфорті.

Третій фактор – стримано-раціональний (описує 16 % дисперсії) – містить такі цінності: самоконтроль (0,703), охайність (-0,593), чесність (-0,490), сміливість у відстоюванні власної думки (0,507), наявність хороших друзів (-0,483), продуктивне життя (0,454) і раціоналізм (0,433). Представники цього типу емоційно стримані, прямі та чесні у висловлюваннях, цінують виваженість, ефективність і продуктивність у будь-якій діяльності.

Четвертий фактор – активно-нечутливий (описує 15 % дисперсії) – становлять такі цінності: активне діяльнісне життя (0,673), цікава робота (0,618), турботливість (-0,613), освіченість (0,608), старанність (0,514), задоволення (0,533) і впевненість у собі (0,512). Для осіб цього типу характерні активність і старанність у справах, упевненість у собі, вони переважно обирають

роботу, яка дає їм задоволення, не схильні виявляти турботливість у взаємостосунках з іншими.

Для суспільно неактивних людей похилого віку також визначено чотири фактори. Перший фактор – невимогливо-незадоволений (описує 25 % дисперсії) – складається із цінностей: знецінення життєвої мудрості (-0,663), високих запитів (-0,596), задоволення (-0,595), вихованості (-0,580) і значущості цінності матеріального забезпечення (0,564), відповідальності (0,525), непримиримості до недоліків у собі та інших (0,508), суспільного визнання (0,430) та освіченості (0,426). Вони характеризуються низькими рівнями рефлексії та домагань, зниженою мотивацією досягнення успіху, незадоволеністю своїм матеріальним становищем, критичністю, вимогливістю до себе та інших.

Другий фактор – емоційно-залежний (описує 18 % дисперсії) – становлять такі цінності: знецінення самоконтролю (-0,749), раціоналізму (-0,592), щасливого сімейного життя (-0,560), незалежності (-0,519), ефективності у справах (-0,441), значущості наявності хороших, вірних друзів (0,646). Особам цього типу притаманна надмірна емоційність, імпульсивність і алогічність у справах, залежність від думок і оцінок оточуючих, підвищена потреба у спілкуванні та побудові дружніх взаємин.

Третій фактор – емоційно-толерантний (описує 14 % дисперсії) – містить цінності: знецінення охайності (-0,664), пізнання (-0,407), значущості толерантності (0,568), турботливості (0,543), свободи (0,506) і твердої волі (0,519). Представникам цього типу притаманні: відкриті вияви своїх емоційних станів, відстоювання власних поглядів, толерантність, турботливість до оточуючих, зниження інтересу до пізнання нового, охайності у своєму зовнішньому вигляді.

Четвертий фактор – потребово-невпевнений (описує 13 % дисперсії) – свідчить про: знецінення цікавої роботи (-0,599), розвитку (-0,493), впевненості у собі (-0,435), значущості ролі активного діяльнського життя (0,650), краси природи і мистецтва (0,547), старанності (0,502) та кохання (0,472). Представники даного типу не шукають цікавого виду діяльності, можливостей для розвитку, водночас у них актуалізована потреба бути включеними до будь-якої соціальної активності задля відчуття своєї потрібності, схвалення їхньої старанності та підвищення впевненості у собі.

Грунтуючись на отриманих даних, розроблено програму соціально-психологічної підтримки суспільної активності людей похилого віку. Програма соціально-психологічної підтримки суспільної активності людей похилого віку містить три взаємопов'язані напрями, кожен з яких розв'язує конкретне завдання, що визначається загальною метою – переведенням людей похилого віку з пасивної в активну суспільну позицію.

Висновки. За допомогою регресійного аналізу були виявлені найбільш значущі детермінанти активності людей похилого віку, а саме: самопочуття, підтримка з боку значимих осіб, толерантність і терпимість до поглядів інших, особистісне зростання. Факторний аналіз дозволив нам визначити вісім факторів, які розкривають зміст чинників суспільної активності активних і неактивних людей похилого віку та відображають типи людей похилого віку, які зустрічаються серед представників цих двох груп. У групі суспільно активних людей похилого віку виявлені такі фактори: творчо-толерантний, егоцентрично-здоровий, стримано-раціональний, активно-нечутливий. Для суспільно неактивних людей похилого віку також визначено чотири фактори: невимогливо-незадоволений, емоційно-залежний, емоційно-

толерантний, потребово-невпевнений. Отримані дані можуть бути використані під час розробки й упровадження програм і проєктів у контексті реалізації концепції активного старіння.

Представлені результати не вичерпують усіх аспектів досліджуваної проблеми. **Перспективними** можуть вважатися дослідження умов збереження та розвитку соціально-благополуччя людей похилого віку і технологій підтримки суспільної активності людей похилого віку.

Список використаних джерел

1. Мелёхин А. И. Обзор психологических моделей успешного старения / А. И. Мелёхин // Психол. журн. – Межд. унив. "Дубна", 2014. – № 3. – С. 44–61.
2. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2000.
3. Грабовська С. Л. Психологічні механізми соціальної активності молоді // Зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка АПН України / С. Л. Грабовська, С. М. Чолій; за ред. С. Д. Максименка. – К., 2010. – Т. XII. – Част. 1. – С. 171–181.
4. Уйсімбаева М. В. Соціальна активність як умова розвитку соціальної особистості / М. В. Уйсімбаева // Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих вчених "Родзинка-2014": зб. матер. XVI Всеукр. наук. конф. молодих вчених; 24-25 квітня 2014, м. Черкаси. Серія "Психолого-педагогічні науки" / МОН України, ЧНУ ім. Б. Хмельницького. – Черкаси: Брама-Україна, 2014. – С. 383–385.
5. Гончарова Л. А. Внутрішні психологічні чинники розвитку творчої активності особистості людей похилого віку / Л. А. Гончарова // Проблеми сучасної психології. – 2014. – Вип. 26. – С. 99–108.
6. Дементьева Н. Ф. Роль и место социальных работников в обслуживании инвалидов и пожилых людей / Н. Ф. Дементьева, Э. В. Устинова // Ассоциация работников социальных служб. Ин-т социальной работы, Тюменская областная ассоциация работников социальных служб. – М., 1995.
7. Пionтківська О. Г. Роль соціальної підтримки у розвитку суспільної активності людей похилого віку / О. Г. Пionтківська // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія "Психологічні науки". – 2017. – Вип. 2. – Т. 3. – С. 177–181.
8. Населення України. Імперативи демографічного старіння. – К.: ВД "АДЕФ-Україна", 2014. – 288 с.
9. Соціолого-педагогічний словник / За ред. В. В. Радуга. – К.: "ЕксОб", 2004. – 304 с.
10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М.: Изд-во Ин-та психотерапии, 2002. – 490 с.

References

1. Melëkhyn A.Y. Obzor psykholohycheskykh modelei uspehnoho starenyia / A.Y. Melëkhyn // Psykholohycheskyi zhurnal. – Mezhd. Unyv. "Dubna" № 3, 2014. S. 44-61
2. Rubynshtein S.L. osnovy obshchei psykholohyy / S.L. Rubynshtein SPb.: Pyter, 2000. – 376 s.
3. Hrabovska S. L., Cholii S. M.: [zb. nauk. pr. Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka APN Ukrainy]; za red. S. D. Maksymenka. – T. Khll. – Chast. 1. – K., 2010. – S. 171-181
4. Uisimbaeva M. V. Sotsialna aktyvnist yak umova rozvytku sotsialnosti osobystosti / M. V. Uisimbaeva. // Aktualni problemy pryrodnychkykh ta humanitarnykh nauk u doslidzhenniakh molodykh vchenykh "Rodzynka – 2014": zb. materialiv XVI Vseukr. nauk. konf. molodykh vchenykh; 24-25 kvitnia 2014, m. Cherkasy. Seria Psykholoho-pedahohichni nauky / MON Ukrainy, ChNU im. B. Khmelnytskoho. – Cherkasy: Braama-Ukraina, 2014. – S. 383-385
5. Honcharova L. A. Vnutrishni psykholohichni chynnyky rozvytku tvorchoi aktyvnosti osobystosti liudei pokhlyoho viku / L. A. Honcharova // Problemy suchasnoi psykholohii. – 2014. – Vyp. 26. – S. 99-108
6. Dementeva, N. F. Rol y mesto sotsyalnykh robotnykov v obsluzhyvanuy ynvalydyov y pozhylykh liudei [Tekst] / N. F. Dementeva, E. V. Ustynova; Assotsyatsiya robotnykov sotsyalnykh sluzhb. Ynstytut sotsyalnoi roboty, Tiimenskaia oblastnaia assotsyatsiya robotnykov sotsyalnykh sluzhb. – Moskva, 1995. – 108 s.
7. Piontkivska O. H. Rol sotsialnoi pidtrymky u rozvytku suspilnoi aktyvnosti liudei pokhlyoho viku / O. H. Piontkivska // Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seria "Psykholohichni nauky", Vypusk 2. – Tom 3, 2017. – S. 177-181.
8. Naselennia Ukrainy. Imperatyvy demografichnoho starinnia. – K.: VD "ADEF-Ukraina", 2014. – 288 s.
9. Sotsioloho-pedahohichni slovnyk / Za red. V. V. Radula. – K.: "EksOb", 2004. – 304 s.
10. Fetyskyn N.P., Kozlov V.V., Manuylov H.M. Sotsyalno-psykholohycheskaia dyahnostyka razvytyia lychnosti y malyykh hrupp / N.P. Fetyskyn, V. V. Kozlov, H.M. Manuylov. – M.: Yzd-vo Ynstytuta Psykhoterapyi, 2002. – 490 s.

Е. Пионтковская, ассист.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина,

ORCID ID 0000-0003-4925-2834

РЕЗУЛЬТАТЫ ЭМПИРИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ОБЩЕСТВЕННОЙ АКТИВНОСТИ ЛЮДЕЙ ПОЖИЛОГО ВОЗРАСТА

Проанализированы основные подходы к трактованию социальной и общественной активности людей пожилого возраста. Освещены основные результаты эмпирического исследования факторов общественной активности людей пожилого возраста, определены социально-психологические факторы повышения и снижения такой активности. Раскрыто психологическое содержание позиций людей пожилого возраста по отношению к общественной активности. Очерчены пути дальнейшего использования полученных результатов.

Ключевые слова: социальная активность, общественная активность, люди пожилого возраста, факторы активности.

O. Piontkivska, assistant

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ORCID ID 0000-0003-4925-2834

THE RESULTS OF EMPIRICAL RESEARCH OF SOCIETAL ACTIVITIES OF ELDERLY PEOPLE

The article analyzes the basic approaches to the definition of social activity of the elderly, provides definition of societal activities of elderly people. Examples of societal activities of elderly people are presented and the feasibility of such activity for this social group is grounded. The sample and research tools are described. The main results of the empirical research of factors of societal activities of elderly people are highlighted. To reveal the psychological content of the positions of the elderly in relation to societal activities. It has been established that elderly people can take fundamentally different positions on societal activities – the consumer of social influences and services (societal inactive); and the active subject of social action (societal active). The description of the psychological characteristics of these two groups of the elderly is given. Socio-psychological factors of increase and decrease societal activities of elderly people are determined. It is proved that participating in societal activities is influenced by such psychosocial characteristics: structure of value orientations of the individual, type of orientation, presence of social interests, degree of satisfaction needs, the sense of social support, the level of self-esteem. With the help of regression analysis, the most significant determinants of the activity of the elderly have been identified. According to the results of factor analysis, 8 factors (4 for societal active elderly people and 4 for societal inactive elderly people) have been identified. This factors are reveal the content of the factors of social activity of active and inactive elderly people and reflect the types of elderly people. The ways of further using the obtained results are outlined. Based on the received data, a program of social and psychological support for the societal activities of the elderly has been developed.

Keywords: social activity, societal activities, elderly people, factors of activity.

УДК 364.4-054.73:303.09(477)

DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2018/3-1/4>

О. Федоренко, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ORCID ID 0000-0002-0316-9894

ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ГРОМАДУ

Розглянуто проблему соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючу громаду, останні дослідження із зазначеної проблематики, уточнено зміст і структуру процесу інтеграції ВПО. На основі методологічного аналізу розроблено теоретичну модель соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб у громаду, що складається із чотирьох компонентів: соціально-психологічного, культурно-комунікативного, соціально-економічного та соціально-політичного.

Ключові слова: соціальна інтеграція, внутрішньо переміщені особи, приймаюча громада.

Вступ. Проблема масової внутрішньої міграції всередині країни залишається актуальною вже четвертий рік. Настільки ж актуальною залишається й проблема входження внутрішньо переміщених осіб у життя приймаючої громади. Як зазначається у більшості досліджень, основними факторами, що впливають на успішне включення переселенців у життя на новому місці проживання, є житло, можливість працевлаштування та доступність медичних і освітніх послуг [1]. Звісно, задоволення базових потреб є визначальним фактором успішної адаптації індивіда до нових соціальних умов, водночас важливим чинником реадптації ВПО є ефективне використання наявного людського потенціалу переміщених осіб (інтелектуального, професійного, демографічного тощо) з одночасним віднаходженням способів самоактуалізації осіб у новому середовищі. У цьому сенсі важливо говорити не просто про пристосування чи адаптацію мігрантів до нових умов проживання, а про соціальну інтеграцію як базову психосоціальну технологію і практику соціальної роботи.

Фундаментальне визначення інтеграції представлено в роботах Т. Парсонса, під якою він розумів "такі структури і процеси, за допомогою яких відношення між частинами соціальної системи – людьми, які грають ті чи інші ролі, колективами і компонентами нормативних

стандартів – упорядковуються способом, який забезпечує гармонійне їх функціонування у відповідних зв'язках один з одним у системі" [2]. Звідси інтеграція, яка базується на встановленні гармонійного балансу між прибулими громадянами й місцевою громадою, здатна убезпечити явища соціальної напруги, сприяти успішному соціально-економічному розвитку місцевих громад, становленню громадянського суспільства загалом.

Постановка завдання. Попри численні дослідження, що проводяться наразі в Україні (соціологічні, психологічні, демографічні тощо), недостатньо вивченими залишаються умови інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади. На нашу думку, це гальмує системне розв'язання та прогнозування проблем соціальної інтеграції на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях, а також процес розробки оптимальної соціальної політики щодо мігруючої особистості. Виходячи із цього, **метою статті** є аналіз наукових досліджень за даним напрямом і розробка теоретичної моделі інтеграції внутрішньо переміщених осіб у громаду.

Стан дослідження. Поняття "інтеграція" та "соціальна інтеграція" – предмет дослідження в багатьох галузях знань, зокрема психології, соціології, економіці, соціальній політиці, соціальній роботі тощо. Демографічний аналіз ситуації засвідчує, що станом на 6 серпня 2018 р. на